

Capitolul 1

DEZVOLTAREA ISTORICĂ A DREPTULUI INTERNAȚIONAL ȘI A ȘTIINȚEI SALE

1.1. Apariția primelor reglementări în domeniul dreptului internațional

Încă de la început, se pune întrebarea: când apare dreptul internațional public? O dată cu apariția statelor? Nu! Dreptul internațional apare o dată cu stabilirea unor raporturi reciproce între state, deoarece el reglementează, în primul rând, relațiile dintre ele. În consecință, el evoluează odată cu evoluția sistemelor socio-politice care s-au succedat de-a lungul istoriei.

Cu toate acestea, putem spune că primele reguli de drept internațional au luat naștere în urma descompunerii comunei primitive și o dată cu împărțirea societății în clase¹. Chiar în societatea gentilică, în care oamenii erau organizați în triburi, ar fi apărut un drept internațional nescris, relevante fiind regulile cu privire la protecția solilor, solemnitățile pentru încheierea unor înțelegeri etc.

Totuși, asemenea reguli nu aveau un caracter juridic, conținând numai obiceiuri. Astfel, dreptul internațional a apărut în orânduirea sclavagistă, în Orientul antic, în state ca Egipt, China și India. Deoarece în acea perioadă relațiile care se stabileau între state, în faza lor incipientă, erau referitoare în special la schimbul de sclavi și la cucerirea de teritorii, normele dreptului internațional priveau o sferă limitată de probleme. Pe parcurs economia se dezvoltă, relațiile dintre state se diversifică.

Egiptul antic, prin cele 360 de tăblițe descoperite la Tell-Amarna în sec. XVI-XV î.e.n., reprezintă statul care a creat primele relații diplomatice. Tot de la egipteni ne parvine și cel mai vechi tratat internațional², care pune capăt războiului pe care aceștia îl purtau cu hitiții.

China, de asemenea, a jucat un rol deosebit în formarea și evoluția dreptului internațional. Astfel, unele probleme litigioase erau rezolvate la congresele monarhilor, adică la conferințe internaționale³.

Cu aproximativ un mileniu înainte de era noastră, Legile lui Manu, apărute în India, ne oferă date cu privire la rangurile și funcțiile agenților diplomați și despre tratatele internaționale.

În sfera noastră de interese se înscriu și cetățile grecești, care, prin activitatea lor, creează o adevărată școală a diplomației.

Primele mențiuni despre trăsăturile diplomației grecești se întâlnesc în *Iliada* lui Homer. *Iliada* relatează, între altele, misiunea lui Ulise și Menelau la troieni înainte de începerea celebrului război troian⁴. Tot de aici rezultă și structura unei ambasade la greci sau acordarea de bune oficii și medieri. Grecii cunosc și instituția consulatului: consulul, numit *proxenos*, era socotit protector, gazdă. Crearea primelor legi *simahii* (lupta comună) și *epimahii* (lupta contra altuia) datează, de asemenea, de la greci.

Diplomația greacă a determinat enunțarea a diferite principii care se referă la: declararea de războaie, arbitrajele, neutralitatea, regulile de umanizare a războiului. Iată de ce diplomația greacă

¹ Grigore Geamănu, *Drept internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 6.

² Tratatul sublim încheiat în 1296 î.e.n. între Ramses al II-lea, faraonul Egiptului și Hattuşil al II-lea, regele hitiților.

³ Grigore Geamănu, *Drept internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 63

⁴ Mircea Malița, *Diplomația*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 69.

este considerată astăzi ca una dintre cele mai bogate în sugestii pentru înțelegerea evoluției dreptului internațional în general și a diplomației în special¹.

Tot în perioada antică și Roma are un rol însemnat în evoluția și dezvoltarea dreptului internațional. Cu toate că diplomația romană era învinuită de rigiditate, lipsă de imaginație, aceasta în virtutea faptului că politica Romei se baza pe forță și dominație, acum se încheie tratate de prietenie sau neutralitate (*amicitia*) și de alianță (*foedera*)². Romanii nu încheiau tratate de pace, obiceiurile războiului se caracterizau printr-o cruzime deosebită (*Vae victis*).

Atât romanii, cât și grecii respectau principiul *pacta sunt servanda* (respectarea cu bună credință a obligațiilor asumate), principiu care constituie poarta ce deschide drumul spre apariția dreptului internațional contemporan³.

Jus gentium conferea o serie de imunități ambasadorilor (conducătorul ambasadei se numea *princeps legationis*) și personalului diplomatic.

1.2. Evoluția dreptului internațional până în prezent

În Evul Mediu, Bizanțul participă în mod deosebit la crearea și diversificarea normelor de drept internațional. În anul 395 Imperiul roman a fost divizat între fiii lui Teodosiu, Honorius domnind la Roma ca împărat al Imperiului Roman de Apus, iar Arcadius la Constantinopol, ca împărat al Imperiului Roman de Răsărit sau al Bizanțului. Prin atacurile suferite asupra Bizanțului de către cotropitori, bizantinii, pentru a reuși să mențină integritatea imperiului lor, au desfășurat o tehnică diplomatică nuanțată⁴. Diplomația bizantină și-a lăsat întreaga ei moștenire diplomației venețiene, cu care Bizanțul a fost în strânsă legătură.

Cu timpul, tot în perioada feudalismului, se sedimentează anumite reguli de purtare a războiului (declarațiile de război, reguli cu privire la prizonieri etc.). Tot acum biserica, în special cea catolică, începe să își manifeste influența în relațiile dintre state, implicit în dezvoltarea dreptului internațional. Astfel, conciliul de la Lateran din 1139, interzice ca pe timpul desfășurării activităților militare să se folosească arbaletele și arcurile, iar prizonierii creștini să se transforme în sclavi. Încheierea tratatelor, în special cele privitoare la problemele războiului și transmiterea de teritorii, cunosc o anumită dezvoltare. Tot acum se încheie și tratate comerciale și apare și ideea de suveranitate.

Statele feudale române, în sec. al XIII-lea și al XIV-lea desfășoară o vie activitate diplomatică, moștenind diplomația bizantină. Astfel, Țările Române au folosit, în această perioadă mai întâi solia, apoi capuchehaia, ca reprezentanță permanentă pe lângă Poartă și la Veneția⁵. Activitatea politică a Țărilor Române viza, în primul rând, menținerea independenței lor.

O dată cu apariția în apusul și răsăritul Europei, a marilor state absolutiste centralizate, a intensificării războaielor religioase, dreptul internațional cunoaște un oarecare regres. Unele tratate sunt încheiate prin violență (Tratatul de la Madrid, din 1526 dintre Francisc I și Carol V, care a fost anulat ulterior)⁶, pământurile din Lumea Nouă sunt împărțite (ex: prin Bula Papei Alexandru al VI-lea în 1493), pirateria cunoaște o dezvoltare fără precedent - iată câteva minime argumente care ne determină să susținem faptul că dreptul internațional, în sine, regresează în această perioadă.

Totuși o rază de lumină se observă și în această perioadă de destrămare a feudalismului, prin semnarea Tratatului de pace de la Westfalia din 1648, tratat care, pe timp de aproape un secol, stabilește structura Europei și aduce reale contribuții la afirmarea suveranității și egalității statelor.

Mai târziu, în 1789, Revoluția franceză exercită o influență deosebită asupra dreptului internațional, în primul rând prin proclamarea de principii și instituții noi. Tot în această perioadă au loc o serie de conferințe internaționale care au contribuit la evoluția unor instituții ale dreptului

¹ Mircea Malița, *op.cit.*, p. 72.

² S. Verosta, *International Law in Europa and Western Asia*, between 110 and 650.

³ Principiul „*Pacta sunt servanda*” devine unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional public, înscrise în Carta O.N.U.

⁴ Mircea Malița, *op.cit.* p. 84.

⁵ Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, Editura Politică, București, 1965, p. 13-15.

⁶ Grigore Geamănu, *op.cit.*, p. 27 - 28.

internațional. Astfel, Congresul de la Viena din 1815 hotărăște reconstrucția Europei, prin semnarea unui tratat între Rusia, Austria și Prusia, punându-se bazele Sfintei Alianțe, Congresul de la Paris din 1856, la care au participat Franța, Rusia, Austria, Turcia, Anglia, Sardinia și Prusia, a cărui declarație întrunește condițiile unei codificări a normelor juridice privind războiul maritim.

O importanță de netăgăduit, pentru dezvoltarea dreptului internațional o reprezintă Conferințele de la Haga din 1899 și 1907, unde s-a căutat ca diferendele să fie rezolvate prin mijloace pașnice, Conferința de la Londra din 1909 cu privire la neutralitatea în timp de război sau constituirea primelor organizații internaționale, ca: Uniunea poștală generală (1874), Uniunea pentru sistemul metric (1875), Uniunea pentru protecția proprietății industriale (1883) etc.

O etapă fără precedent în transformarea dreptului internațional dintr-un drept al războiului într-un drept al păcii, o constituie Pactul Briand - Kellogg, semnat la Paris la 27 octombrie 1928, prin care statele se obligă să renunțe la război ca instrument al politicii lor naționale, astfel consacându-se principiului neagresiunii.

Din acest moment, dreptul internațional intră pe un făgaș nou, pe care-l vom străbate odată cu studierea instituțiilor sale.

1.3. Știința dreptului internațional

Ce presupune știința dreptului internațional? Aceasta nu înseamnă altceva decât studierea unor probleme de drept internațional în lucrările juriștilor, precum și elaborarea unor concepții despre relațiile internaționale și reglementarea lor juridică.

În sec. al XVI-lea apar primele lucrări consacrate în mod special obiceiurilor războiului, aparținând teologului și juristului spaniol Francisco de Vitoria, olandezului Baltazar de Ayala, sau juristului italian Alberico Gentilis.

Părintele științei dreptului internațional este socotit juristul olandez Hugo Grotius (1583-1645); lucrări de referință ale acestuia sunt *Mare liberum* (Marea liberă) și *De jure belli ac pacis* (Despre dreptul războiului și păcii). El consideră dreptul internațional ca un drept natural.

După Grotius se conturează trei curente în știința dreptului:

a) Școala dreptului natural - reprezentată prin S. Puffendorf (1632-1694) și V. Barbeyrac (1674-1744). Aceștia au fundamentat dreptul internațional pe „natura omului”, opunând regimului feudal absolutist normele dreptului feudal.

b) Școala dreptului pozitiv - având în frunte pe Rachel (1628-1691) și Moser (1701 -1785) care admiteau numai dreptul internațional convențional și cutumiar, bazat pe acordul dintre ele¹.

c) Școala sintetică, o îmbinare a concepțiilor de drept natural și drept pozitiv - având ca promotori pe Emerich de Vattel (1714-1767), Friederich Martens (1756-1821). Aceștia considerau că dreptul internațional se întemeiază și pe legile naturii și pe consensul popoarelor (cutuma și tratatul).

Un rol determinant în dezvoltarea și evoluția concepțiilor de drept internațional l-au avut: scriitorul francez Malby, de la care ne-a rămas lucrarea „Dreptul public al Europei bazat pe tratate”, filozoful german Leibniz, care a publicat prima culegere de tratate în 1693 sub denumirea „Cod al diplomației și dreptului internațional”.

Școala dreptului natural influențează dreptul internațional și în perioada de avânt a capitalismului, prin filozoful german Immanuel Kant a cărui lucrare „Premisele metafizice ale teoriei dreptului” – 1797 - are un rol deosebit asupra științei dreptului internațional². Tot în această perioadă, orientarea predominantă este a școlii pozitivistice, care considera că dreptul internațional trebuie să se limiteze la analiza sistematică a cutumei, a tratatelor, a practicii diplomatice, legislației interne și a practicii judiciare³.

Putem să mai amintim aici încă o orientare și anume aceea a „dreptului de stat extern” reprezentat (G. Hegel)⁴.

¹ Dumitra Popescu, Adrian Năstase, Florian Coman, *Drept internațional public*, Editura de presă „Șansa”, S.R.L., București, 1994.

² Kant a alcătuit și un proiect de organizație internațională care să asigure pacea veșnică printr-o confederație liberă de state (*Spre pacea veșnică*, 1795).

³ Reprezentanți: juriștii americani A. Wheaton și S. Kent și juriștii englezi R. Philimore, T. Twiss.

⁴ Grigore Geamănu, *op.cit.*, p. 84.

În concluzie, de-a lungul timpului, s-au conturat trei doctrine principale cu privire la natura și fundamentul dreptului internațional, precum și la caracterul său obligatoriu.

Doctrina pozitivistă s-a dezvoltat în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sub influența filozofiei lui August Comte și se caracterizează prin încercarea de a identifica forța obligatorie a dreptului internațional cu realitatea obținută pe baza datelor experienței juridice imediate.

Doctrina pozitivistă, cu variantele sale de tip voluntarist, are la bază concepția potrivit căreia forța obligatorie a dreptului decurge din faptul că el este un produs al voinței statului, exprimată fie individual (unilateral), fie împreună cu alte state (voința comună a statelor). O variantă a acestei teorii o constituie teoria autolimitării, formulată de juriștii germani, având ca exponent de frunte pe G. Jellinek, care susține că forța obligatorie a dreptului se întemeiază pe voința individuală a statului care, ca autoritate supremă, prin acte de voință, creează dreptul și îi acceptă normele.

Teoria voințelor concordante, o altă variantă a acestor teorii, a fost dezvoltată de H. Triepel. În concepția lui Triepel, un acord de voință poate îmbrăca forma contractului, în cazul în care interesele părților diferă, dar sunt corelative, sau forma unui act colectiv, atunci când voința părților urmărește scopuri comune și ca atare fuzionează, creând obligații identice pentru părți. Din „fuziunea” voințelor individuale ar rezulta o „voință comună”, superioară acestora, care are însușirea de a crea norme obligatorii. Deci, la baza forței obligatorii a dreptului s-ar situa, în concepția lui Triepel, „voința comună” a statelor, voință care este superioară voinței individuale a lor.

Într-o altă variantă, și anume aceea a „consimțământului comun” sau consensul statelor, se consideră că forța obligatorie a dreptului internațional decurge din acordul expres sau tacit al voințelor concordante ale statelor.

Doctrina normativistă. Caracteristica comună a teoriilor și concepțiilor acestei doctrine constă în considerarea dreptului ca un întreg sistem de norme în formă piramidală, în cadrul căruia este suficient să se determine care dintre normele sale este norma fundamentală, având însușirea de a atribui forța juridică obligatorie întregului sistem. Potrivit acestei teorii, fondată de H. Kelsen în lucrarea „Teoria pură a dreptului” (1935) și dezvoltată de discipolii săi, între care J. Kunz și A. Verdross, validitatea unei norme nu ar putea deriva dintr-un fapt sau act de voință, ci numai dintr-o normă fundamentală superioară. În concepția lui Kelsen, dreptul intern al statelor este subordonat dreptului internațional, iar validitatea ordinilor juridice naționale derivă dintr-o normă pozitivă de drept internațional, a cărei validitate, la rândul ei, decurge din norma fundamentală a dreptului internațional. Această normă fundamentală, în opinia lui Kelsen, este formulată astfel: „Statele trebuie să se comporte în relațiile lor reciproce așa cum se comportă de obicei”.

În afara celor trei doctrine principale există și alte teorii și concepții. Între acestea, menționăm teoriile sociologice (L. Scelle) și cele psihologice (W. Hall). Conform primelor teorii, normativitatea dreptului s-ar deduce din faptele sociale care s-ar supune unei „legi a solidarității”. Fundamentul dreptului internațional rezidă în necesitatea socială, iar forța sa obligatorie ar deriva din experiența relațiilor și intereselor comune ale statelor. Promotorii teoriilor psihologice situează forța obligatorie a dreptului internațional pe elemente subiective, acestea derivând dintr-o concordanță de sentimente și opinii ale statelor sau din conștiința juridică internațională ori din convingerea juridică concordantă a statelor.

Prezentarea succintă și selectivă a unora dintre concepțiile și teoriile promovate de principalele doctrine cu privire la natura și fundamentul dreptului internațional relevă într-un anumit fel că evoluția și dezvoltarea lor este legată de procesul evoluției și dezvoltării dreptului internațional.

Așa cum vom vedea, fundamentul juridic al dreptului internațional sau conținutul său normativ constă în acordul de voință al statelor, în sensul că normele sale sunt create în raporturile dintre state și sunt consfințite prin mijloace juridice existente, denumite izvoare ale dreptului internațional¹.

¹ Dumitra Popescu, Adrian Năstase, Florian Coman, *Drept internațional public*, Casa de editură și presă „Șansa”, S.R.L., București, 1994, p. 21-24.